POSTANOWIENIE TRYBUNAŁU (piąta izba)
z dnia 13 czerwca 2006 r. *

W sprawie C-336/05

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan (Francja) postanowieniem z dnia 7 września 2005 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 15 września 2005 r., w postępowaniu:

Ameur Echouikh

przeciwko

Secrétaire d'État aux Anciens Combattants,

TRYBUNAŁ (piąta izba),

w składzie: J. Makarczyk, prezes izby, R. Schintgen (sprawozdawca) i L. Bay Larsen, sędziowie,

* Język postępowania: francuski.

rzecznik generalny: M. Poiares Maduro,
sekretarz: R. Grass,

po powiadomieniu sądu krajowego, że Trybunał zamierza orzec postanowieniem z uzasadnieniem zgodnie z art. 104 § 3 zdanie pierwsze regulaminu,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego,

wydaje następujące

Postanowienie

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 40–42 Umowy o współpracy między Europejską Wspólnotą Gospodarczą a Królestwem Maroka sporządzonej w Rabacie w dniu 27 kwietnia 1976 r. i zatwierdzonej w imieniu Wspólnoty rozporządzeniem Rady (EWG) nr 2211/78 z dnia 26 września 1978 r. (Dz.U. L 264, str. 1, zwanej dalej „umową o współpracy"), art. 64 i 65 Układu euroródziemnomorskiego ustanawiającego stowarzyszenie między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi z jednej strony a Królestwem Maroka z drugiej strony, sporządzonego w Brukseli w dniu 26 lutego 1996 r. i zatwierdzonego w imieniu Wspólnot decyzją 2000/204/WE, EWWiS Rady i Komisji z dnia 24 stycznia 2000 r. (Dz.U. L 70, str. 1, zwanego dalej „układem o stowarzyszeniu"), jak również art. 12 WE i 14. europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „EKPC").

2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu między A. Echouikhem a secrétaire d'État aux Anciens Combattants (sekretarzem stanu ds. kombatantów) w przedmiocie odmowy przyznania temu pierwszemu prawa do renty wojskowej z tytułu niezdolności do pracy.

Ramy prawne

Uregulowania wspólnotowe

3 Artykuły 40–42 umowy o współpracy wchodzą w zakres tytułu III tejże umowy, poświęconego współpracy w dziedzinie zatrudnienia.

4 Zgodnie z art. 40 akapit pierwszy umowy o współpracy:

„Traktowanie, jakie każde państwo członkowskie zapewnia pracownikom, którzy są obywatelami marokańskimi zatrudnionym na jego terytorium, wolne jest od jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na przynależność państwową w porównaniu z jego własnymi obywatelami w odniesieniu do warunków pracy i wynagrodzenia" [tłumaczenie nieoficjalne, podobnie jak wszystkie cytaty z tej umowy poniżej].

5 Artykuł 41 ust. 1 tej umowy stanowi:

„Z zastrzeżeniem postanowień poniższych ustępów, pracownicy będący obywatelami Maroka i wszyscy członkowie ich rodzin mieszkający z nimi korzystają w zakresie zabezpieczenia społecznego z traktowania wolnego od wszelkiej dyskryminacji ze

względu na przynależność państwową w porównaniu z obywatelami państw członkowskich, w których są zatrudnieni".

6 Artykuł 42 ust. 1 umowy o współpracy ma następujące brzmienie:

„Przed końcem pierwszego roku od wejścia w życie niniejszej Umowy, Rada Współpracy przyjmie postanowienia mające na celu wprowadzenie w życie zasad określonych w artykule 41".

7 Artykuły 64 i 65 układu o stowarzyszeniu wchodzą w skład tytułu VI układu dotyczącego współpracy w sprawach socjalnych, rozdziału I zatytułowanego „Postanowienia dotyczące pracowników".

8 Artykuł 64 ust. 1 układu o stowarzyszeniu przewiduje:

„Traktowanie, jakie każde państwo członkowskie zapewnia pracownikom, którzy są obywatelami marokańskimi zatrudnionym na jego terytorium, wolne jest od jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na przynależność państwową w porównaniu z jego własnymi obywatelami w odniesieniu do warunków pracy, wynagrodzenia i rozwiązywania stosunku pracy" [tłumaczenie nieoficjalne, podobnie jak wszystkie cytaty z tego układu poniżej].

9 Na podstawie art. 65 ust. 1 tego układu:

„Z zastrzeżeniem postanowień poniższych ustępów, pracownicy będący obywatelami Maroka i wszyscy członkowie ich rodzin mieszkający z nimi korzystają w zakresie

zabezpieczenia społecznego z traktowania wolnego od wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową w porównaniu z obywatelami państw członkowskich, w których są zatrudnieni.

Pojęcie zabezpieczenia społecznego obejmuje działy zabezpieczenia społecznego dotyczące świadczeń zdrowotnych i macierzyńskich, świadczeń z tytułu niezdolności do pracy, świadczeń emerytalnych, rent rodzinnych, świadczeń z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, świadczeń z tytułu śmierci, świadczeń z tytułu bezrobocia oraz świadczeń rodzinnych.

[...]".

10 Artykuł 67 ust. 1 układu o stowarzyszeniu stanowi:

„Przed końcem pierwszego roku od wejścia w życie niniejszego Układu, Rada Stowarzyszenia przyjmie postanowienia mające na celu wprowadzenie w życie zasad określonych w artykule 65".

11 Zgodnie z art. 96 ust. 1 układu o stowarzyszeniu akt ten wszedł w życie w dniu 1 marca 2000 r. (Dz.U. 2000, L 70, str. 228).

12 Artykuł 96 ust. 2 przewiduje, że z chwilą swojego wejścia w życie, układ o stowarzyszeniu zastępuje umowę o współpracy.

EKPC

13 Artykuł 14 EKPC ma następujące brzmienie:

„Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn".

14 Na podstawie art. 1 Protokołu dodatkowego do europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zwanego dalej „protokołem dodatkowym"):

„Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia [...]".

Uregulowania krajowe

15 Artykuł L. 252-2 code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de la guerre (kodeksu rent wojskowych i ofiar wojny z tytułu niezdolności do pracy, zwanego dalej „kodeksem") wchodzący w skład tytułu VII tegoż, zatytułowanego „Cudzoziemcy objęci postanowieniami niniejszego kodeksu", stanowi:

„Cudzoziemcy i bezpaństwowcy, którzy nie korzystają z mocy prawa z przepisów niniejszego kodeksu, mogą dochodzić uprawnień przyznanych na mocy tych

przepisów, jeżeli przed powstaniem niezdolności przywoływanej jako podstawa prawa do renty pełnili służbę w wojsku francuskim jako poborowi lub ochotnicy:

1) jeśli są ofiarami wydarzeń, o których mowa w tytule III księgi II części pierwszej kodeksu, które miały miejsce we Francji lub podczas deportacji poza granice Francji;

2) jeśli ich niezdolność do pracy mogła być spowodowana wcieleniem do sił wojskowych państw osi.

Ich francuscy spadkobiercy mogą ubiegać się o te same świadczenia.

Osoby te zostają pozbawione świadczeń, jeśli przestaną zamieszkiwać na terytorium Francji lub terytoriach zamorskich, o których mowa w art. L. 137 kodeksu, lub jeśli na swój wniosek nabędą obywatelstwo innego państwa niż obywatelstwo państwa ich pochodzenia lub obywatelstwo francuskie".

16 Na podstawie art. L. 21 kodeksu:

„Przedstawienie wniosku o przyznanie renty nie jest ograniczone terminem".

17 Artykuł 71 ustawy nr 59-1454 z dnia 26 grudnia 1959 r. — ustawa budżetowa na rok 1960 r. (JORF z dnia 27 grudnia 1959 r., str. 12363, zwanej dalej „ustawą z dnia 26 grudnia 1959 r.") ma następujące brzmienie:

„I — Począwszy od dnia 1 stycznia 1961 r., emerytury, renty lub renty dożywotnie obciążające budżet państwa lub podmiotów publicznych, do których uprawnieni są obywatele państw lub terytoriów, które należały do Unii Francuskiej lub Wspólnoty lub które znalazły się pod protektoratem lub kontrolą Francji, zostaną na okres trwania tych uprawnień zastąpione świadczeniami rocznymi we frankach, obliczonymi na podstawie stawek obowiązujących w zakresie tych emerytur lub rent w dniu konwersji.

II — Dekrety mogą ustalać w każdym przypadku warunki i terminy, w których beneficjenci świadczeń, o których mowa w ust. 1, mogą wnieść o zamianę tego świadczenia na jednorazowe całkowite zryczałtowane świadczenie równe pięciokrotności świadczenia rocznego.

[...]".

18 W swoim wyroku z dnia 30 listopada 2001 r. Conseil d'État (rada państwa) (Francja) orzekła, co następuje:

„Zgodnie z art. L. 1 code des pensions civiles et militaires de retraite (kodeks emerytur cywilnych i wojskowych) [...] emerytury są dożywotnimi osobistymi świadczeniami pieniężnymi, do których uprawnia służba wypełniona przez pracowników publicznych wymienionych w tym przepisie, do momentu prawidłowego zaprzestania wykonywania przez nich obowiązków. Zatem sąd [apelacyjny administracyjny w Paryżu] nie popełnił błędu co do prawa, orzekając, że emerytury te stanowią wierzytelności, które należy uznać za mienie w rozumieniu art. 1 [...] protokołu dodatkowego [...].

Różnica traktowania osób znajdujących się w podobnych sytuacjach ma charakter dyskryminacyjny w rozumieniu postanowień [...] art. 14 [EKPC], jeśli nie jest uzasadniona w sposób obiektywny i racjonalny [...].

Z brzmienia art. 71 [...] ustawy z dnia 26 grudnia 1959 r. wynika, że obywatele państw w nim wymienionych otrzymują odtąd w miejsce emerytury, na podstawie tego przepisu, świadczenie niepodlegające rewaloryzacji na warunkach przewidzianych w code des pensions civiles et militaires de retraite. Zatem bez względu na początkowy zamiar ustawodawcy wyrażony w pracach przygotowawczych nad tym przepisem, sąd nie popełnił błędu co do prawa, orzekając, że przepis ten ustanowił różnicę traktowania pomiędzy emerytami ze względu jedynie na ich przynależność państwową.

W przypadku pracowników publicznych emerytury stanowią odroczone wynagrodzenie mające zapewnić im materialne warunki bytu współmierne do godności obowiązków, jakie wykonywali. Różnica w sytuacji byłych pracowników publicznych Francji w zależności od tego czy mają obywatelstwo francuskie, czy też są obywatelami państw, które odzyskały niepodległość, nie uzasadnia, zważywszy na przedmiot emerytur, różnicy traktowania. Z prac przygotowawczych nad [...] art. 71 ustawy z dnia 26 grudnia 1959 r. wynika, że jego celem było między innymi wyciągnięcie konsekwencji z niepodległości państw wymienionych w tym przepisie i odrębnego odtąd rozwoju ich gospodarek od gospodarki Francji, co nie uzasadnia już rewaloryzacji tych emerytur na podstawie zmian wynagrodzeń francuskich urzędników, natomiast nie można uznać, że różnica traktowania emerytów, którą tworzony on z uwagi jedynie na ich przynależność państwową, spoczywa na kryterium zgodnym z tym celem. Przepis ten jest z tego względu niezgodny z [...] art. 14 [EKPC], a sąd nie popełnił błędu co do prawa, orzekając, że przepis ten nie może uzasadniać negatywnego rozpatrzenia przez ministra obrony wniosku przedstawionego przez X [...]".

19 Uregulowania krajowe zostały zmienione w grudniu 2002 r., lecz nie dotyczyły one cudzoziemców znajdujących się w sytuacji takiej, jak A. Echouikh.

Postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

20 Z akt sprawy w postępowaniu przed sądem krajowym wynika, że A. Echouikh, obywatel marokański urodzony w 1930 r. i zamieszkujący na terytorium Francji, służył w wojsku francuskim od dnia 19 sierpnia 1949 r. do dnia 16 sierpnia 1964 r.

21 W dniu 28 stycznia 2002 r. zaczął się ubiegać, na podstawie art. L. 252-2 kodeksu, o rentę wojskową z tytułu niezdolności do pracy w związku z następstwami choroby, która ujawniła się w dniu 26 lutego 1953 r. w Sajgonie, gdzie przebywał w związku ze służbą w wojsku francuskim.

22 Chociaż w odpowiedzi na ten wniosek sporządzono tymczasowy urzędowy protokół sugerujący prawo do renty obliczone na podstawie naruszenia sprawności organizmu w wysokości 10% przypisywanemu dolegliwości, której nabawił się podczas służby wojskowej, minister obrony decyzją z dnia 24 maja 2004 r. odrzucił wniosek z uwagi na to, że wchodził w zakres art. 71 ustawy z dnia 26 grudnia 1959 r., na podstawie którego Republika Francuska zaprzestała z dniem 1 stycznia 1961 r. przyznawania na mocy kodeksu nowych uprawnień obywatelom państw trzecich, które zostały w kodeksie wymienione, wśród których znajduje się także Królestwo Maroka.

23 W dniu 6 lipca 2004 r. A. Echouikh wniósł skargę na tę decyzję do tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan (trybunał ds. emerytur wojskowych w Morbihan).

24 Na poparcie swojej skargi A. Echouikh podnosi, że bezspornie wciąż zamieszkuje na terytorium francuskim i że niezdolność podniesiona na poparcie wniosku o rentę wynika ze służby w wojsku francuskim. Stąd spełnia wszystkie określone przez regulacje krajowe warunki, za wyjątkiem warunku posiadania obywatelstwa francuskiego, do korzystania ze świadczenia, o które się ubiega, a zatem wspomniana decyzja odmowna naruszyła zasadę zakazu wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową, wyrażoną w szczególności w układzie o stowarzyszeniu i EKPC w zakresie, w jakim odmowa renty opiera się wyłącznie na tym, że wnioskodawca jest obywatelem marokańskim.

25 Przyznając, że gdyby A. Echouikh posiadał obywatelstwo francuskie, nie istniałaby żadna przeszkoda w przyznaniu mu żądanej renty, commissaire du gouvernement (członek sądu administracyjnego, przedstawiający przed sądem niezależną opinię na temat sprawy) w sądzie krajowym podnosi natomiast, że A. Echouikh, odkąd nie służy już w wojsku francuskim, nie może właściwie powoływać się na układ o stowarzyszeniu w zakresie, w jakim art. 64 tegoż obejmuje tylko pracowników marokańskich „zatrudnionych" na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego, co oznacza, że zainteresowany powinien wykonywać zawodową działalność zarobkową. Ponadto art. 65 tego układu znajdowałby z pewnością zastosowanie w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, lecz niniejsza sprawa wiąże się jedynie z zastosowaniem przepisów krajowych w zakresie rent wojskowych z tytułu niezdolności do pracy oraz praw obywateli państw podlegających niegdyś suwerenności francuskiej.

26 W tych okolicznościach tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan postanowił zawiesić postępowanie i zwrócił się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 64 i 65 układu [o stowarzyszeniu] mają bezpośrednią skuteczność?

2) W przypadku gdyby, z jakiegokolwiek powodu, ów układ [...] nie znajdował zastosowania w niniejszej sprawie, czy należy uznać, że bezpośrednią skuteczność mają przepisy art. 40–42 umowy o współpracy [...], którą ten układ zastąpił?

3) Czy obywatel Maroka, który służył pod rozkazami i pod sztandarami państwa członkowskiego, nawet poza granicami tego ostatniego, mieści się w kategorii „pracowników", o której mowa w art. 64 i 65 układu [o stowarzyszeniu] oraz w art. 40–42 umowy o współpracy [...]?

4) Niezależnie od bezpośredniej skuteczności wyżej wymienionych przepisów układu z 1976 r. oraz umowy z 1996 r. z Królestwem Maroka, czy obywatel Maroka — zakładając, że mieści się w kategorii „pracowników", o których mowa we wspomnianych wyżej przepisach dotyczących wspólnotowego porządku prawnego — może dochodzić bezpośredniego zastosowania ogólnej zasady niedyskryminacji ze względu na przynależność państwową, gwarantowaną przez art. 12 [...] WE oraz art. 14 [EKPC]?

5) Czy renta wojskowa z tytułu niezdolności do pracy, której domaga się obywatel Maroka służący pod rozkazami i sztandarami państwa członkowskiego, w związku z następstwami wypadku lub choroby zaistniałej w czasie służby wojskowej wchodzi w zakres wynagrodzenia za pracę, o którym stanowi art. 64 układu [o stowarzyszeniu], czy świadczeń z tytułu zabezpieczenia społecznego, o których stanowi art. 65 tego układu?

6) Czy art. 64 i 65 układu [o stowarzyszeniu], a przed jego wejściem w życie art. 40–42 umowy o współpracy [...], a jeśli nie, to art. 12 [...] WE i art. 14

[EKPC] sprzeciwiają się temu, by państwo członkowskie mogło powołać się na restryktywne przepisy wewnętrzne związane z przynależnością państwową obywatela Maroka w celu:

— odmowy skorzystania przezeń z renty wojskowej z tytułu niezdolności do pracy, która byłaby przyznana bez tego ograniczenia jego własnym obywatelom, stale — jak on — zamieszkującym na jego terytorium, znajdującym się w tej samej sytuacji — jak on — i służących pod jego sztandarami na tych samych warunkach, co on?

— zastosowania w stosunku do niego warunków odmiennych od tych stosowanych wobec swych własnych obywateli co do przyznania, sposobu wyliczenia i okresu wypłaty rent wojskowych mających na celu odszkodowanie za następstwa wypadku lub choroby, które związane są ze służbą pod jego sztandarami?

7) Czy okoliczności, że zainteresowany nie pracował w dniu złożenia wniosku o rentę wojskową oraz że wypadek lub choroba uzasadniająca ten wniosek miała miejsce podczas okresu czynnej służby w odległym czasie, to jest między dniem 19 sierpnia 1949 r. a dniem 16 sierpnia 1964 r. poza terytorium państwa członkowskiego, w tym przypadku w Sajgonie, mogą wpłynąć na treść odpowiedzi udzielonej na zadane wcześniej pytania?".

W przedmiocie dopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

27 W uwagach na piśmie przedstawionych Trybunałowi, rząd francuski podnosi, że nie istnieje potrzeba udzielania odpowiedzi na skierowane pytania.

28 W następstwie wyroku z dnia 10 sierpnia 2005 r., w którym Conseil d'État orzekła, że art. 71 ustawy z dnia 26 grudnia 1959 r. nie stoi na przeszkodzie rozpatrzeniu wniosku o rentę lub emeryturę, wniesionego nawet po 1 stycznia 1961 r. w świetle praw, jakie posiada zainteresowany w dniu złożenia wniosku, właściwe władze krajowe postanowiły w dniu 12 grudnia 2005 r. na podstawie przepisów o rentach, uwzględnić wniosek A. Echouikha. Jego wniosek zostałby zatem rozpatrzony pozytywnie w całości, tak że spór zawisły przed sądem krajowym stałby się odtąd bezprzedmiotowy.

29 W odpowiedzi na pismo sekretarza Trybunału, w którym tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan miał odpowiedzieć na pytanie czy w tych okolicznościach podtrzymuje swój wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, prezes tego sądu zauważył, że według informacji przekazanych przez A. Echouikha podczas rozprawy w dniu 2 lutego 2006 r., po pierwsze wciąż muszą zostać podjęte działania prowadzące do przyznania temu ostatniemu renty z tytułu niezdolności do pracy, o którą się ubiega, oraz po drugie właściwe władze nie skłaniają się do wypłaty odsetek za opóźnienie, dlatego też A. Echouikh nie wycofał jeszcze swej skargi.

30 Prezes sądu krajowego dodał, że nawet gdyby w tych okolicznościach przyznano rentę z uwagi na wydanie orzeczenia sądu krajowego dotyczącego obywatela Tunezji, które formalnie nie uchyla właściwych regulacji krajowych, pytania prejudycjalne zachowują całą swą wagę, zwłaszcza w zakresie oceny zawinionego, zważywszy na wymogi prawa wspólnotowego, opóźnienia władz francuskich w pozytywnym rozpatrzeniu wniosku o rentę wniesionego w dniu 28 stycznia 2002 przez A. Echouikha, z tego tylko względu, że ten ostatni posiadał obywatelstwo marokańskie, które do dnia dzisiejszego wciąż ma miejsce.

31 Tribunal départemental des pensions militaires du Morbihan postanowił zatem w dniu 2 lutego 2006 r. nie wycofywać wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

32 W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, wyłącznie do sądów krajowych, które są właściwe w zakresie rozstrzygnięcia sporu i które ponoszą odpowiedzialność za wydane rozstrzygnięcie, należy dokonanie oceny — w świetle indywidualnych okoliczności każdej sprawy — zarówno co do konieczności uzyskania orzeczenia w trybie prejudycjalnym dla umożliwienia wydania rozstrzygnięcia w sprawie, jak i znaczenia przedstawionych Trybunałowi pytań (zob. w szczególności wyroki z dnia 13 marca 2001 r. w sprawie C-379/98 PreussenElektra, Rec. str. I-2099, pkt 38 oraz z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie C-112/00 Schmidberger, Rec. str. I-5659, pkt 31).

33 W rezultacie w braku wskazówek w aktach sprawy, z których w sposób oczywisty wynikałoby, że wykładnia prawa wspólnotowego, o dokonanie której się zwrócono, nie pozostaje w jakimkolwiek związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem postępowania przed sądem krajowym lub że pytanie jest skierowane w postanowieniu odsyłającym jest hipotetyczne, do Trybunału należy udzielenie odpowiedzi na postawione pytania.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

34 Zgodnie z art. 104 § 3 zdanie pierwsze regulaminu, jeśli odpowiedź na pytanie skierowane w ramach wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym może zostać w sposób jednoznaczny wyprowadzona z istniejącego orzecznictwa, Trybunał może, po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego, w każdym czasie orzec postanowieniem z uzasadnieniem, zawierającym odesłanie do odpowiedniego orzecznictwa. Trybunał stoi na stanowisku, że tak właśnie jest w przypadku niniejszej sprawy będącej przedmiotem postępowania przed sądem krajowym.

35 Przez swoich siedem pytań, które należy zbadać łącznie, sąd krajowy zmierza do ustalenia, czy wykładni art. 40–42 umowy o współpracy, art. 64 i 65 układu o stowarzyszeniu, jak również art. 12 WE i 14 EKPC należy dokonywać w ten

sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by przyjmujące państwo członkowskie mogło odmówić przyznania renty wojskowej z tytułu niezdolności do pracy obywatelowi marokańskiemu, który służył w wojsku tego państwa i zamieszkuje na jego terytorium, jedynie dlatego, że zainteresowany posiada obywatelstwo marokańskie.

36 Na wstępie należy stwierdzić, że zważywszy na art. 96 układu o stowarzyszeniu, zgodnie z którym począwszy od dnia swego wejścia w życie, to znaczy od 1 marca 2000 r., zastępuje on umowę o współpracy oraz na okoliczność, że A. Echouikh złożył swój wniosek o rentę w dniu 28 stycznia 2002 r., jedynie układ o stowarzyszeniu może znaleźć zastosowanie ratione temporis w odniesieniu do stanu faktycznego sprawy będącej przedmiotem postępowania przed sądem krajowym.

37 Ponadto zważywszy na charakter rozpatrywanego świadczenia, należy zacząć od zbadania przesłanek zastosowania art. 65 ust. 1 akapit pierwszy tego układu.

38 W celu przedstawienia sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, należy zbadać po pierwsze czy wspomniany przepis układu o stowarzyszeniu może być podniesiony przez jednostkę przed sądem krajowym, a jeśli tak, określić następnie zakres zasady niedyskryminacji wyrażonej w tym przepisie.

W przedmiocie bezpośredniej skuteczności art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu

39 W tym względzie należy przypomnieć, że z utrwalonego orzecznictwa wynika, że art. 41 ust. 1 umowy o współpracy posiada bezpośrednią skuteczność, tak że podmioty, których dotyczy, mogą powoływać się na niego przed sądem krajowym

[zob. wyroki z dnia 31 stycznia 1991 r. w sprawie C-18/90 Kziber, Rec. str. I-199, pkt 15–23; z dnia 20 kwietnia 1994 r. w sprawie C-58/93 Yousfi, Rec. str. I-1353, pkt 16–19 oraz z dnia 3 października 1996 r. w sprawie C-126/95 Hallouzi-Choho, Rec. str. I-4807, pkt 19 i 20; postanowienia z dnia 12 lutego 2003 r. w sprawie C-23/02 Alami, Rec. str. I-1399, pkt 22 oraz z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie C-358/02 Haddad, nieopublikowane w Zbiorze, pkt 26; zob. również podobnie wyroki z dnia 5 kwietnia 1995 r. w sprawie C-103/94 Krid, Rec. str. I-719, pkt 21–24 oraz z dnia 15 stycznia 1998 r. w sprawie C-113/97 Babahenini, Rec. str. I-183, pkt 17 i 18, wydane w przedmiocie art. 39 ust. 1 umowy o współpracy między Europejską Wspólnotą Gospodarczą a Algierską Republiką Ludowo-Demokratyczną sporządzoną w Algierze w dniu 26 kwietnia 1976 r. i zatwierdzoną w imieniu Wspólnoty rozporządzeniem Rady (EWG) nr 2210/78 z dnia 26 września 1978 r. (Dz.U. L 263, str. 1, zwanej dalej „umową EWG-Algieria"), który to przepis ma identyczne brzmienie jak omawiany art. 41 ust. 1].

40 Jak słusznie podnosi Komisja Wspólnot Europejskich, orzecznictwo to stosuje się analogicznie na potrzeby wykładni art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu, którego brzmienie jest identyczne z brzmieniem art. 41 ust. 1 umowy o współpracy, natomiast cele układu o stowarzyszeniu są bezpośrednim przedłużeniem celów, na których oparta jest umowa o współpracy.

41 Należy dodać, że zgodnie z orzecznictwem przywołanym w pkt 39 niniejszego postanowienia, art. 41 ust. 1 umowy o współpracy i art. 39 ust. 1 umowy EWG-Algieria, które przewidują zakaz jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na przynależność państwową w zakresie zabezpieczenia społecznego obywateli Maroka i Algierii w porównaniu z obywatelami przyjmującego państwa członkowskiego, posiadają bezpośrednią skuteczność pomimo tego, że Rada Współpracy ustanowiona na mocy umów nie przyjęła aktów wykonawczych do art. 42 ust. 1 umowy o współpracy i art. 40 ust. 1 umowy EWG-Algieria dotyczących wprowadzenia w życie zasad ujętych, odpowiednio, w art. 41 i 39 tych umów (wyrok z dnia 4 maja 1999 r. w sprawie C-262/96 Sürül, Rec. str. I-2685, pkt 66).

42 Uwagi te odnoszą się z tych samych powodów do art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu, a zatem brak postanowienia wydanego przez ustanowioną na mocy układu Radę Stowarzyszenia na podstawie art. 67 ust. 1 tego układu jest pozbawiony znaczenia.

W przedmiocie zakresu art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu

43 Dla celów określenia zakresu zasady niedyskryminacji, o której mowa w art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu, należy zbadać, czy osoba znajdująca się w sytuacji A. Echouikha jest „pracownikiem", którego dotyczy ten przepis, oraz czy renta wojskowa z tytułu niezdolności do pracy, taka jak rozpatrywana w postępowaniu przed sądem krajowym, wchodzi w zakres „zabezpieczenia społecznego" w rozumieniu tego samego przepisu.

44 Jeśli chodzi o podmiotowy zakres stosowania tego przepisu, Trybunał orzekł już, że zawarte w art. 41 ust. 1 umowy o współpracy pojęcie „pracownik" dotyczy zarówno pracowników czynnych zawodowo, jak i tych, którzy opuścili rynek pracy po osiągnięciu wieku wymaganego do skorzystania ze świadczeń emerytalnych lub w razie realizacji jednego z ryzyk uprawniających do świadczeń na podstawie innych działów zabezpieczenia społecznego (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Kziber, pkt 27 i ww. postanowienie w sprawie Alami, pkt 27).

45 Zważywszy na to, że art. 41 ust. 1 umowy o współpracy i art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu mają identyczne brzmienie, orzecznictwo to stosuje się analogicznie na potrzeby tego ostatniego postanowienia.

46 Okoliczność, że A. Echouikh nie był czynny zawodowo w dniu złożenia wniosku o rentę z tytułu niezdolności do pracy, nie może zatem wyłączać go z podmiotowego zakresu stosowania tego przepisu.

47 Co do tego, że zainteresowany był zatrudniony w wojsku przyjmującego państwa członkowskiego, Trybunał orzekł już, że osobę pełniącą zarówno obowiązkową, jak i ochotniczą służbę wojskową, należy uznać za „pracownika", zważywszy na stosunek podporządkowania charakteryzujący wypełnianie obowiązków służby wojskowej w zamian za wynagrodzenie (zob. podobnie wyrok z dnia 13 listopada 1997 r. w sprawie C-248/96 Grahame i Hollanders, Rec. str. I-6407, pkt 27–33).

48 W tych okolicznościach, w związku z tym, że bezspornym jest, że A. Echouikh jest obywatelem marokańskim, który wykonywał działalność zarobkową we Francji, państwie członkowskim, na terytorium którego zamieszkuje, należy uznać go za „pracownika" w rozumieniu art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu.

49 Co do natomiast przedmiotowego zakresu stosowania zasady niedyskryminacji ujętej w art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu, należy stwierdzić, że drugie zdanie tego ustępu wyraźnie wymienia świadczenie z tytułu niezdolności do pracy wśród działów zabezpieczenia społecznego objętych tym przepisem.

50 Ponadto Trybunał wielokrotnie orzekł już (ww. wyroki w sprawie Kziber, pkt 25, w sprawie Yousfi, pkt 24 i w sprawie Hallouzi-Choho, pkt 25; ww. postanowienia w sprawie Alami, pkt 23 i w sprawie Haddad, pkt 27, jak również podobnie ww. wyroki w sprawie Krid, pkt 32 i w sprawie Babahenini, pkt 26), że pojęcie „zabezpieczenia społecznego" zawarte w art. 41 ust. 1 umowy o współpracy należy rozumieć w ten sam sposób, co identyczne pojęcie zawarte w rozporządzeniu (EWG) nr 1408/71 Rady z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów

zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie w brzmieniu zmienionym i zaktualizowanym rozporządzeniem Rady (WE) nr 118/97 z dnia 2 grudnia 1996 r. (Dz.U. 1997, L 28, str. 1, zwanym dalej „rozporządzeniem nr 1408/71").

51 Z tych samych powodów, co wymienione w pkt 40 i 45 niniejszego postanowienia, orzecznictwo to stosuje się analogicznie na potrzeby wykładni art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu.

52 Artykuł 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1408/71 określa działy zabezpieczenia społecznego objęte zakresem stosowania rozporządzenia, wśród których wyraźnie w ust. 1 lit. b) wymienione zostały „świadczenia z tytułu inwalidztwa".

53 W rezultacie świadczenia tego rodzaju, jak świadczenie rozpatrywane w postępowaniu przed sądem krajowym, są objęte przedmiotowym zakresem stosowania art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu.

54 Okoliczności podniesione przez sąd krajowy, że choroba uzasadniająca złożony przez A. Echouikha wniosek o rentę z tytułu niezdolności do pracy pojawiła się w bardzo odległym okresie, to znaczy w latach 1949–1964, poza granicami przyjmującego państwa członkowskiego, nie mogą mieć wpływu na te ustalenia. Po pierwsze bezspornym jest, że uwzględniony dla obliczenia wysokości świadczenia okres służby, w trakcie którego pojawiła się choroba uzasadniająca wspomniany wniosek, miał miejsce na rzecz tegoż państwa, który był pracodawcą zainteresowa-

nego, a więc istniał w tym przypadku ścisły związek pomiędzy tym ostatnim a danym państwem członkowskim (zob. podobnie wyrok z dnia 30 marca 1993 r. w sprawie C-282/91 De Wit, Rec. str. I-1221, pkt 21). Po drugie choć ujawniona w tym okresie choroba stanowi sytuację powstałą przed wejściem w życie układu o stowarzyszeniu, to jej przyszłe konsekwencje, takie jak możliwość korzystania z renty wojskowej z tytułu niezdolności do pracy w związku z następstwami choroby, reguluje, począwszy od swego wejścia w życie, wspomniany układ w szczególności jego art. 65 ust. 1, gdyż nie można uznać, że stosowanie tego przepisu do takiego wniosku o rentę dotyczy sytuacji, która miała miejsce przed tymże wejściem w życie (zob. podobnie wyrok z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie C-162/00 Pokrzeptowicz-Meyer, Rec. str. I-1049, pkt 49–52).

55 Wreszcie z utrwalonego orzecznictwa wynika również, że zapisana w art. 41 ust. 1 umowy o współpracy zasada braku jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na przynależność państwową w dziedzinie zabezpieczenia społecznego pracowników marokańskich i mieszkających z nimi członków ich rodzin w porównaniu z obywatelami państw członkowskich, w których są lub byli zatrudnieni, oznacza, że osoby, których dotyczy ten przepis, powinny być traktowane tak, jak gdyby były obywatelami tych państw członkowskich (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Hallouzi-Choho, pkt 35 i ww. postanowienie w sprawie Alami, pkt 30).

56 Zasada ta oznacza zatem, że osoby wchodzące w zakres stosowania tego postanowienia umowy o współpracy mogą ubiegać się o świadczenia z zabezpieczenia społecznego na tych samych warunkach, co obywatele przyjmującego państwa członkowskiego, a przepisy prawne tego ostatniego nie mogą nakładać na nich dodatkowych lub bardziej rygorystycznych warunków w porównaniu z warunkami obowiązującymi obywateli tego państwa (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Hallouzi-Choho, pkt 36 oraz ww. postanowienie w sprawie Alami, pkt 31, jak również podobnie ww. wyroki w sprawie Babahenini, pkt 29 i w w sprawie Sürül, pkt 97).

57 Stąd zastosowanie do osób, o których mowa w art. 41 ust. 1 umowy o współpracy, nie tylko wymogu przynależności państwowej danego państwa członkowskiego, lecz również jakiegokolwiek innego warunku, którego nie wymaga się od własnych obywateli, należy uznać za niezgodne ze wspomnianą zasadą niedyskryminacji (zob. ww. wyrok w sprawie Hallouzi-Choho, pkt 37 i ww. postanowienie w sprawie Alami, pkt 32, jak również podobnie ww. wyrok w sprawie Babahenini, pkt 30).

58 Z powodów wymienionych w pkt 40, 45 i 51 niniejszego postanowienia, te same rozważania stosuje się analogicznie na potrzeby art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu.

59 W niniejszym przypadku bezspornym jest, że rozpatrywane w postępowaniu przed sądem krajowym przepisy krajowe uniemożliwiają przyznanie renty wojskowej z tytułu niezdolności do pracy obywatelowi marokańskiemu wyłącznie z uwagi na obywatelstwo wnioskodawcy.

60 Przepis ten okazuje się zatem być niezgodny z zasadą niedyskryminacji, o której mowa w art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu. Z zasady tej wynika bowiem, że obywatelowi marokańskiemu, który służył w wojsku przyjmującego państwa członkowskiego, na terytorium którego zamieszkuje i wobec tego spełnia wszystkie wymagane warunki, za wyjątkiem warunku dotyczącego obywatelstwa, aby skorzystać ze świadczenia takiego, jak rozpatrywane w postępowaniu przed sądem krajowym, nie można odmówić prawa do tego świadczenia jedynie z uwagi na jego obywatelstwo (zob. podobnie ww. wyroki w sprawie Krid, pkt 40 i w sprawie Babahenini, pkt 31).

61 Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, nie ma potrzeby orzekać w przedmiocie innych aspektów pytań prejudycjalnych.

62 Skoro obywatel marokański, taki jak A. Echouikh, może powoływać się przed sądami krajowymi na art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu, aby spowodować odstąpienie od stosowania norm prawa wewnętrznego, które są z nim sprzeczne, nie zachodzi więc potrzeba dokonywania wykładni art. 64 tego układu.

63 Ponadto art. 12 WE, w którym zapisana została ogólna zasada niedyskryminacji ze względu na przynależność państwową, może znaleźć samodzielne zastosowanie tylko w sytuacjach regulowanych prawem wspólnotowym, w odniesieniu do których prawo to nie przewiduje szczególnych zasad niedyskryminacji (zob. podobnie w szczególności ww. wyrok w sprawie Sürül, pkt 64; wyroki z dnia 26 czerwca 2003 r. w sprawie C-422/01 Skandia i Ramstedt, Rec. str. I-6817, pkt 61 oraz z dnia 16 lutego 2006 r. w sprawie C-185/04 Öberg, Zb.Orz. str. I-1453, pkt 25). Tymczasem wspomniana zasada ogólna została w szczególny sposób wyrażona w dziedzinie zabezpieczenia społecznego, między innymi w art. 65 układu o stowarzyszeniu.

64 Wreszcie zgodnie z utrwalonym orzecznictwem (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Schmidberger, pkt 71–73 i przywołane tam orzecznictwo), prawa podstawowe stanowią integralną część ogólnych zasad prawa, nad których przestrzeganiem czuwa Trybunał i w tym zakresie opiera się on na tradycjach konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim oraz wskazówkach zaczerpniętych z umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, w których zawarciu państwa członkowskie uczestniczyły lub do których przystąpiły, przy czym EKPC posiada w tych okolicznościach szczególne znaczenie. Zasady wyprowadzone z tego orzecznictwa zostały także potwierdzone preambułą do Jednolitego Aktu Europejskiego, a następnie w art. F ust. 2 traktatu o Unii Europejskiej. Z tego wynika, że przepisy niezgodne z zasadą poszanowania uznanych i zagwarantowanych w ten sposób praw człowieka nie mogą być stosowane we Wspólnocie.

65 W tym względzie wystarczy dodać, że wykładnia, jakiej niniejsze postanowienie dokonuje odnośnie do art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu, jest zgodna z wykładnią art. 14 EKPC oraz art. 1 protokołu dodatkowego dokonaną między innymi. przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 16 września 1996 w sprawie Gaygusuz przeciwko Austrii (Zbiór orzeczeń i postanowień 1996-IV, str. 1129), stąd Trybunał wskazał sądowi krajowemu wszystkie elementy wykładni konieczne dla dokonania przez ten sąd oceny zgodności rozpatrywanego uregulowania krajowego z zasadami podstawowymi, takimi jak zasady gwarantowane przez EKPC, nad przestrzeganiem których czuwa Trybunał.

66 Zważywszy na powyższe rozważania, na skierowane pytania należy odpowiedzieć w ten sposób, że wykładni art. 65 ust. 1 akapit pierwszy układu o stowarzyszeniu należy dokonywać w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie temu, by przyjmujące państwo członkowskie mogło odmówić obywatelowi marokańskiemu, który służył w wojsku tego państwa i zamieszkuje na jego terytorium, prawa do renty wojskowej z tytułu niezdolności do pracy wyłącznie z tego powodu, że zainteresowany posiada obywatelstwo marokańskie.

W przedmiocie kosztów

67 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem; do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (piąta izba) orzeka, co następuje:

Wykładni art. 65 ust. 1 akapit pierwszy Układu eurośródziemnomorskiego ustanawiającego stowarzyszenie między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi z jednej strony a Królestwem Maroka z drugiej strony, sporządzonego w Brukseli w dniu 26 lutego 1996 r. i zatwierdzonego w imieniu Wspólnot decyzją 2000/204/WE, EWWiS Rady i Komisji z dnia 24 stycznia 2000 r., należy dokonywać w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie temu, by przyjmujące państwo członkowskie mogło odmówić obywatelowi marokańskiemu, który służył w wojsku tego państwa i zamieszkuje na jego terytorium, prawa do renty wojskowej z tytułu niezdolności do pracy wyłącznie z tego powodu, że zainteresowany posiada obywatelstwo marokańskie.

Podpisy